

NÓTÁRI TAMÁS

Servius Sulpicius orator

I. Az i. e. 63-ban elhangzott pro Murenában Cicero tagadta, hogy barátja, Servius Sulpicius Rufus addigi jogtudósi tevékenysége alapján méltóbban pályázhassék a consulatusra, mint a katonai karriert befutott L. Licinius Murena. Elismeréssel szólott ugyanakkor a kiváló jogtudós egyéb érdemeiről és érényeiről,¹ a politikai szituáció indokolta kritikus hang pedig soha nem az embert, hanem csupán annak hivatását érintette.² Méltó elégtételt szolgáltatott azonban neki tizenhét esztendővel később keletkezett, a római ékesszólás történetét taglaló dialógusában, a Brutusban, ahol hosszabban kitér Servius Sulpicius életére és pályafutására.³ Megemlíti, hogy ismerték egymást gyermekkoruktól kezdve, s hogy barátja is Rodoszon folytatta tanulmányait, ám Servius figyelmét az ékesszólás helyett a jogtudomány felé fordította – ahol végül minden elődjét felülmúlta.⁴ Ugyanis inkább akart a második tudományban első lenni, mint az elsőben második,⁵ annyira azonban jártas volt a retorikában is, amennyire erre a iuris consultusi tevékenység ellátásához, ill. a consuli méltóság megszerzéséhez szüksége volt.⁶ Érdemes ugyanakkor egy pillantást vetni arra, hogy Quintilianus hogyan értékeli Servius Sulpiciust, s ezáltal teljesebbé tenni a cicerói értéktételeket.

II. Quintilianus tizenhárom alkalommal tesz említést az Institutio oratoriában Servius Sulpiciusról.

Két helyen Cicero pro Murenája kapcsán nevezi meg: 4.1.75. Sed in ipsis etiam probationibus multa funguntur prooemii vice, ut facit Cicero pro Cluentio, dicturus contra censores, pro Murena, cum se Servio excusat. 11.1.69. Duae simul huiusmodi personae Ciceroni pro Murena dicenti obs-

titerunt, M. Catonis Serviique Sulpicii. Quam decenter tamen Sulpicio, cum omnes concessisset virtutes, scientiam petendi consulatus ademit? További két alkammal pedig a kilencedik Philippicában Cicero által megfogalmazottakat veszi alapul: 3.8.5. Non illa similis iudicialium quaestio de statua Servii Sulpicii, an his demum ponenda sit, qui in legatione ferro sunt intercepti? 7.3.18. Aut, cum finitionem praecedat probatio, ut in Philippicis Cicero Servium Sulpicium occisum ab Antonio colligit et in clausula demum ita finit: Is enim profecto mortem attulit, qui causa mortis fuit. E négy utalás kizárólag Cicero kapcsán említi Servius Sulpiciust, s nem tartalmaz semmilyen adatot annak szemnoki, sem jogtudósi munkásságával kapcsolatban.

Az ötödik hely szintén a Corpus Ciceronianumból merít: 12.3.9. Verum et M. Cato cum in dicendo praestantissimus tum iuris idem fuit peritissimus, et Scaevolae Servioque Sulpicio concessa est etiam facundiae virtus. Pusztán a facundia érénye azonban még senkit nem emel az ékesszólás legjobbjai közé – Cicero ezen, a Brutusban megfogalmazott véleményével Quintilianus is egyetért.

Három helyen utal Quintilianus Servius Sulpicius egyik beszédére, a pro Aufidiára: 4.2.106. Qua tamen non Servius modo Sulpicius utitur pro Aufidia: Somnone te languidum an gravi lethargo putem oppressum? 6.1.20. Nam et cautiores ad custodiam suae religionis iudices facit et gratiam responsuris aufert, cum ea praedicta sunt ab accusatore, iam, si pro reo petentur, non sint nova: ut Servius Sulpicius contra Aufidiam, ne signatorum, ne ipsius dis-

crimen obiciatur sibi, praemonet. 10.1.22. Illud vero utilissimum, nosse eas causas, quarum orationes in manus sumpserimus, et quotiens continget, utrinque habitas legere actiones: ...et Servii Sulpicii atque Messalae, quorum alter pro Aufidia, contra dixit alter. Sem az első szöveghely, amely a pro Aufidia egy mondatát idézi, sem a második nem tartalmaz jelen vizsgálódásunk szempontjából érdemi információt, a harmadikból azonban megtudjuk, hogy Aufidiával szemben Messalla lépett fel vádlóként.

Quintilianus még további öt alkalommal tesz említést Serviusról: 10.1.116. Et Servius Sulpicius insignem non immerito famam tribus orationibus meruit. Servius tehát méltán tett szert jelentős hírnévre három beszédével. Figyelmet érdemel, hogy Quintilianus a szónokok kronológiájában Caelius Rufus és Licinius Calvus után, és Cassius Severus közé helyezi el Servius Sulpiciust. 12.10.11. Tum deinde efflorescat non multum inter se distantium tempore oratorum ingens proventus. Hic vim Caesaris, indolem Caelii, subtilitatem Calidii, diligentiam Pollionis, dignitatem Messalae, sanctitatem Calvi, gravitatem Bruti, acumen Sulpicii, acerbitatem Cassii reperiemus. A majdnem kortárs szónokok erényeit sorolva Quintilianus az acument mondja Servius fő jellemvonásának. Nem éréktelen, hogy itt is közvetlenül az Augustus-kori Cassius Severus előtt áll a felsorolásban. 10.5.4. Sed et illa ex Latinis conversio multum et ipsa contulerit. Ac de carminibus quidem neminem credo dubitare, quo solo genere exercitationis dicitur usus esse Sulpicius. A fordítás Quintilianus szerint igen hasznos gyakorlat a szónok számára, s ez természetesen nem csupán prózai, hanem költői művek fordítására is áll. Állítólag ez volt azon egyetlen exercitatio, amellyel Sulpicius is élt. 10.7.30. Sed feruntur aliorum quoque inventi forte,

ut eos dicturus quisque composuerat, et in libros digesti ut causarum quae sunt actae a Ser. Sulpicio, cuius tres orationes extant, sed hi de quibus loquor commentarii ita sunt exacti, ut ab ipso mihi in memoriam posteritatis videantur esse compositi. Quintilianus itt arról beszél, hogy a legtöbb szónok magával viszi a bíróságra biztonság okáért előre elkészített jegyzeteit, ám vannak olyanok is, akik rögtönöznek, s a commentariusokat csak később állítják össze, így például Servius Sulpicius, akinek három beszéde maradt fenn. 9.4.38. Quae fuit causa et Servio, ut dixi, subtrahendae S litterae, quotiens ultima esset aliaque consonante susciperetur: quod reprehendit Luranius, Messala defendit. A kakofóniát elkerülendő Sulpiciusnak szokása volt elhagyni az „s” hangot, ha a következő szó mássalhangzóval kezdődött, e gyakorlatával Messala egyetértett, Luranius pedig támadta emiatt. Luranius sajnos nem tudjuk azonosítani – miként a szöveghely romlott voltát sem zárhatjuk ki –, Messalláról azonban tudjuk, hogy igen határozott véleménye volt nyelvészeti kérdésekben, nem hiába nevezi őt az idősebb Seneca a latin nyelv felette gondos órének.⁷

III. A következőkre kockáztassuk meg azon feltevést, hogy Quintilianus nem minden esetben a jogtudós Servius Sulpiciusról, Cicero kortársáról és barátjáról beszél, hanem olykor annak azonos nevű fiáról, és csoportosítsuk ennek megfelelően a szöveghelyeket.

A pro Murena és a kilencedik Philippica kapcsán az Institutio oratoria minden kétséget kizáróan az idősebb Servius Sulpiciust, a jogtudóst emlegeti. Hasonlóképpen órála van szó azon alkalommal, amikor Quintilianus Cicero Brutusára támaszkodik, s a méltatás hangvétele meg is felel ennek. Cicero ugyan elismeréssel nyilatkozik barátja szónoki képességeiről, ám megjegyzi, hogy az ékesszólásban csak annyira mélyült

2000/XII. 5–6.

el, amennyire egyéb tevékenységei ezt megkívánták, tehát semmiképpen nem pályázott szónoki babérokra lévén *ex asse iuris consultus*. Ezzel némiképp ellentétes az *insignis fama* említése. Az idősebb Servius Sulpiciusról bajosan lehetne elképzelni, hogy az egyetlen *exercitatio*, amit igénybe vett, a versfordítás lett volna, miként azt is, hogy beszédeit a törvényszéken rögtönözte. Mindez nem fért volna össze aggodalmasan precíz és határozatlan természetével.⁸ Nemkülönböztetve gyanút ébreszt Serviusnak mint szónoknak a szónoki kronológiában történt elhelyezése, ugyanis a két felsorolás egyikében sem mint Cicero kortársa szerepel, hanem Calvus, ill. Brutus után, s őt közvetlenül az Augustus-kori Cassius Severus követi.⁹

Ezek alapján nagy valószínűséggel megállapíthatjuk, hogy Quintilianus két Servius Sulpiciusról, a jogtudós apáról, és ennek azonos nevű szónok fiáról tesz említést az *Institutio oratoriában*.

Jegyzetek

¹ Cic. Mur. 23. Aliis ego te virtutibus, continentiae, gravitatis, iustitiae, fidei, ceteris omnibus, consulatu et omni honore semper dignissimum iudicavi, quod quidem ius civile didicisti, non dicam operam perdi-

disti, sed illud dicam, nullam esse in ista disciplina munitam ad consulatum viam.

² A pro Murenához bővebben lásd A. BÜRGE: *Die Juristenkomik in Ciceros Rede Pro Murena*. Zürich, 1974. 90. és köv., NÓTÁRI T.: *Studiorum atque artium contentio* (Cic. Mur. 22–30.), In *Aetas*, 1999/1–2. 224. és köv.

³ Cic. Brut. 150–156.

⁴ Cic. Brut. 151. Nam et in isdem exercitationibus ineunte aetate fuimus et postea una Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset et doctior...sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longe omnium non eiusdem modo aetatis sed eorum etiam qui fuissent in iure civili esse princeps.

⁵ Cic. Brut. 151. Videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse quam in prima secundus.

⁶ Cic. Brut. 155. Sic Servius sapientissime... ex altera tantum assumeret quantum esset et ad tuendum ius civile et ad obtinendam consularem dignitatem satis.

⁷ Sen. Contr. 2.4.8. Latini utique sermonis observator diligentissimus.

⁸ Cic. ad fam. 8.10.3. Nosti Marcellum, quam tardus et parum efficax sit, itemque Servius quam cunctator.

⁹ R. SYME: A great orator mislaid. *Classical Quarterly* 31 (1981) 423. és köv.

